

УДК 338.434

К.А. Олійник, ст. викладач

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ*Досліджено передумови й особливості розвитку системи сільської кредитної кооперації в Україні.***Ключові слова:** кредитна кооперація, сільський кредитний кооператив, сільськогосподарські підприємства, система сільської кредитної кооперації.*Исследованы предпосылки и особенности развития системы сельской кредитной кооперации в Украине.***Ключевые слова:** кредитная кооперация, сельский кредитный кооператив, сельскохозяйственные предприятия, система сельской кредитной кооперации.*The preconditions and peculiarities of the development of rural credit cooperatives in Ukraine were investigated.***Key words:** credit cooperatives, rural credit cooperatives, farms, rural credit cooperative system.

Постановка проблеми. Зміна структури економіки зумовлює необхідність подальшого розвитку всіх сегментів ринку фінансових послуг і, зокрема, формування розвинутої системи кредитної кооперації, яка сприяє підвищенню рівня довіри населення до фінансової системи держави, створює умови для сталого економічного зростання [5].

Вплив глобальних тенденцій та викликів на сучасний стан аграрної галузі вимагає її модернізації на інноваційній основі. Унаслідок непослідовності у проведенні та низької ефективності державної науково-технічної та інноваційної політики спостерігаються тенденції щодо подальшого відставання сільського господарства України від розвинутих країн світу.

Одним із завдань розвитку національної інноваційної системи є забезпечення розвитку системи сільської кредитної кооперації з метою реалізації конкурентоспроможних науково-технічних та інноваційних програм і проектів малих сільськогосподарських підприємств та сприяння створенню інноваційних структур. Саме тому створення сільських кредитних кооперативів на локальному рівні з метою мобілізації заощаджень своїх членів для задоволення їхніх потреб у взаємному кредитуванні є складовою частиною розвитку національної інноваційної системи у сфері фінансово-кредитної підтримки суб'єктів аграрного підприємництва з урахуванням їхніх, постійно зростаючих, потреб у кредитних ресурсах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кредитної кооперації в аграрному секторі широко відображенні у вітчизняній економічній літературі, зокрема в працях С.Г. Бабенка, М.Я. Дем'яненко, Е.А. Непочатенко, А.А. Пожар, О.А. Кириченка, О.А. Пантелеймоненка, П.А. Лайка, П.Т. Саблука, П.А. Стецюка, В.М. Пахомова, А.В. Чайнова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на підвищений інтерес науковців до питань розвитку кредитної кооперації, деякі передумови й особливості розбудови системи сільської кредитної кооперації потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї статті є визначення передумов й особливостей розвитку системи сільської кредитної кооперації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Формування системи сільської кредитної кооперації в Україні дозволить концентровано мобілізувати державні фінанси, заощадження сільського населення та інші джерела фінансових ресурсів для розвитку аграрної галузі на основі процесів спеціалізації, кооперації та інтеграції.

Однією з передумов розвитку кредитної кооперації на селі можна вважати формування нових структур в аграрному секторі економіки України, що є результатом проведення аграрної реформи 90-х років. Однак найбільшим стримуючим фактором розвитку створених сільськогосподарських підприємств є нестача фінансових ресурсів та неефективна державна підтримка. Збільшення обсягів товарного виробництва аграрних підприємств, у

першу чергу, залежить від їх доступного кредитування, але для агропідприємництва банківський кредит й досі залишається малодоступним.

Завдяки розвитку сільської кредитної кооперації можна забезпечити доступність фінансових послуг для сільськогосподарських підприємств та сільського населення, підвищити рівень їх добробуту та купівельної спроможності; залучати кошти до кредитної системи держави; підвищити рівень активізації діяльності сільського населення і територіальних громад.

Можливості швидкого виникнення і нарощування обсягів виробництва продемонстрували кооперативи. Їх позитивний і негативний досвід, безумовно, слід врахувати для розвитку сільськогосподарських підприємств України [6, с. 9].

Увесь же світовий досвід стверджує, щоб вижити селу, селянину, як повітря, потрібна кооперація. Самим селянам створити матеріальну базу кооперативів неможливо, тому їх партнером має виступати держава. Це є незаперечним фактом і про це свідчить досвід країн Європи, Канади, США, Австралії [7].

З метою розбудови системи сільської кредитної кооперації в Україні необхідно проаналізувати фінансовий стан функціонуючих кредитних кооперативів на селі та взяти до уваги зарубіжний досвід розвитку систем кредитної кооперації, а також провести навчальні семінари, тренінги, міжнародні обміни для керівників і спеціалістів за участю кваліфікованих національних та зарубіжних спеціалістів, сільських дорадчих служб та науковців.

Розвиток сільської кредитної кооперації, як форми фінансово-кредитної підтримки, сільськогосподарського товаровиробника забезпечить:

- покращення стану агропромислового комплексу;
- підвищення зайнятості та рівня доходів сільського населення;
- розвиток сільських територій;
- формування середнього класу та вирішення соціальних проблем сільських поселень;
- розширення доступу до кредитних ресурсів як суб'єктам малого підприємництва на селі, так і іншим категоріям позичальників.

У свою чергу, на розвиток сільської кредитної кооперації впливають соціальні, економічні, політичні та правові фактори.

Відомо, що кредитну систему формують сукупність банків та інших фінансово-кредитних установ, які мобілізують тимчасово вільні грошові кошти та за допомогою форм і методів кредитування реалізують їх через механізм кредитних відносин.

Однак існують такі негативні фактори та тенденції, що стримують поступальний розвиток системи сільської кредитної кооперації:

1) недосконалість законодавства, що регулює діяльність суб'єктів системи кредитної кооперації, зокрема обмеженість можливостей у наданні фінансових послуг членам кооперативу;

2) недостатня поінформованість сільського населення про діяльність кредитних кооперативів;

3) відсутність у кредитних кооперативів можливостей для доступу суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств до дешевих і довгострокових фінансових ресурсів, а також до мікрокредитування; інфраструктури, необхідної для забезпечення ефективного функціонування системи кредитної кооперації на селі;

4) не адаптованість законодавства України, що регулює ринок кооперативного кредитування, до законодавства Європейського Союзу;

5) низький рівень професійної діяльності і технічної оснащеності переважної більшості кооперативів;

б) нестійкий фінансовий стан частини кредитних кооперативів, відсутність дієвого механізму підтримання їх фінансової стабільності та гарантування вкладів їх членів, зокрема на засадах саморегулювання [9].

Первинна ланка системи сільської кредитної кооперації має бути представлена сільськими кредитними кооперативами, які створюються та функціонують поблизу місця проживання та господарської діяльності своїх членів та надають їм кредити за вигіднішими, простішими та швидшими умовами, порівняно з комерційними банками.

До переваг кооперативного кредиту для сільськогосподарських підприємств слід віднести:

- члени сільського кредитного кооперативу є одночасно його клієнтами та пайовиками, які й контролюють його діяльність;
- проста процедура та невисокі затрати часу на оформлення кредиту;
- оцінка кредитоспроможності позичальника з урахуванням його особистих якостей та рентабельності продукції, яку він виготовляє;
- вигідне для позичальника забезпечення кредиту (порука, особиста довіра, застава рухомого майна);
- нижчі процентні ставки за кредитами, порівняно з комерційними банками;
- оперативність надання кредитних коштів;
- територіальна прилеглисть членів до функціонування сільського кредитного кооперативу;
- солідарна відповідальність членів сільського кредитного кооперативу певним чином стимулює до своєчасного повернення кредиту.

Основне завдання сільського кредитного кооперативу полягає в тому, щоб організувати локальний ринок кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств, які функціонують у районі його діяльності.

Організація діяльності сільських кредитних кооперативів заснована на принципах самоуправління, рівності членів, найбільш прийнятна до забезпечення потреб агробізнесу в порівнянні з іншими фінансово-кредитними інститутами. Таким чином, завдяки участі в сільському кредитному кооперативі сільськогосподарські підприємства зможуть ефективно розвиватися за рахунок доступу до необхідних їм кредитних ресурсів.

Основною місією діяльності сільських кредитних кооперативів є організація кредитної діяльності, а саме операцій з надання позик дрібному сільськогосподарському товаровиробнику. Тут важливим є забезпечення його членів раціональним користуванням послугами кооперативу і можливістю отримувати своєчасну корисну інформацію про його діяльність. А якщо члени сільського кредитного кооперативу отримають прибутки від своєї діяльності, за рахунок своєчасного отримання позикових коштів у потрібному обсязі, то діяльність кооперативу можна вважати ефективною.

Діяльність сільських кредитних кооперативів повинна спрямовуватися:

- 1) на нарощування обсягів надання кредитних ресурсів та розширення спектра надання послуг членам кооперативу;
- 2) надання послуг своїм членам за собівартістю для забезпечення їхніх господарських потреб;
- 3) нарощування кількості членів та збільшення загального фонду сільських кредитних кооперативів;
- 4) сприяння розвитку підприємницької ініціативи своїх членів;
- 5) оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- 6) застосування новітніх інформаційних технологій у діяльності кооперативу;
- 7) підвищення якості прийняття управлінських рішень;

8) проведення інформаційно-консалтингових заходів серед членів та робота по залученню зовнішніх інвесторів;

9) сприяння розвитку сільських територій та підвищення зайнятості і життєвого рівня сільського населення;

10) розвиток партнерства як елемента системи сільської кредитної кооперації.

Для повного й остаточного вирішення проблеми фінансово-кредитного обслуговування сільської місцевості необхідно створити подібну до класичних західних систем систему сільської кредитної кооперації, яка має будуватись за принципом знизу – вгору і складатись із 3-х рівнів, кожен з яких має відповідні функції [8].

Тому однією із можливих форм кооперативних установ першого рівня, які б обслуговували сільськогосподарські підприємства, мають стати сільські кредитні кооперативи. А для забезпечення більш ефективного функціонування низових кооперативних установ ними мають бути створені організації другого рівня. Це можуть бути регіональні кооперативні банки, що будуть обслуговувати потреби низових сільських кредитних кооперативів. Головним завданням цих установ має стати підтримка організацій першого рівня додатковими послугами (підтримка ліквідності, розробка нових фінансових продуктів, внутрішні платежі, забезпечення розрахункових, валютних та інвестиційних операцій тощо).

Завершити формування повноцінної кредитної кооперативної системи фінансової взаємодопомоги сільського населення має організація третього (національного) рівня, яка має бути заснована установами другого рівня з метою забезпечення їх додатковими фінансовими послугами (міжнародні платежі, вихід на міжбанківський ринок капіталів, діяльність на валютному і фондовому ринках, страхування тощо) [8].

Таким чином, запропонований підхід дозволить за короткий час створити основу надійної та ефективної системи кооперативного кредитування аграрного сектору України, швидкість подальшого розвитку якої буде залежати від підтримки держави (внесення необхідних змін до законодавства і сприяння з боку держави). Але навіть без такої підтримки ця система буде продовжувати розвиватись, хоч і значно повільнішими темпами.

Однак, зважаючи на важливість створення в Україні кооперативної кредитної системи, особливо для фінансово-кредитного обслуговування сільських регіонів, держава мала б підтримати цей процес. При цьому регіональні кооперативні банки можуть бути засновані за державної підтримки за двома схемами:

1) держава повністю чи частково вносить статутний капітал регіональних кооперативних банків, а низові сільські кредитні кооперативи беруть на себе зобов'язання викупити у держави її частку в статутному капіталі кооперативних банків протягом 10-20 років;

2) держава надає сільським кредитним кооперативам цільовий довгостроковий (10-20 років) безпроцентний кредит на внесення паю у створення регіонального кооперативного банку.

Після того, як сільські кредитні кооперативи викуплять державну частку в кооперативному банку чи повернуть отримані від держави цільові кредити, сплачені кошти можуть за рішенням держави бути спрямовані на формування Кооперативного гарантійного фонду [8].

Отже, доцільно створювати систему сільської кредитної кооперації в Україні у кілька етапів.

Перший етап (6-8 років) – створення локальних сільських кредитних кооперативів, формування правової бази їхньої діяльності, пропаганда самої ідеї становлення сільської кредитної кооперації в Україні, розповсюдження рекламних брошур із докладним викладенням основних засад організації сільських кредитних кооперативів і досвіду їхнього функціонування у зарубіжних країнах, підготовка і перепідготовка кадрів для роботи в таких установах, розроблення комплексу заходів державної підтримки процесу створення сільських кредитних кооперативів.

На другому етапі (4-5 роки), мають бути створені їхні регіональні об'єднання (регіональні аграрні кооперативні банки), які забезпечать перерозподіл коштів між місцевими сільськими кредитними кооперативами, зв'язок їх з фінансовими ринками країни і державними програмами розвитку аграрного сектору.

Третій етап (2-3 роки) – це створення аграрної кредитної кооперативної установи, що стане організатором роботи регіональних кооперативних банків, забезпечуватиме перерозподіл коштів між ними та сприятиме їхньому виходу на світові фінансові ринки.

Сьогодні питання сільської кредитної кооперації законодавчо не врегульоване. Вважаємо, що правовий статус сільських кредитних кооперативів слід визначити за допомогою внесення відповідних адекватним умовам сьогодення змін до Законів України «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про кооперацію», «Про кредитні спілки», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [4; 1; 2; 3].

Існуюче українське законодавство обмежує види діяльності кредитних спілок лише наданням кредитів та прийняттям вкладів і не дозволяє кредитним спілкам надавати послуги малим агропідприємствам, фермерським господарствам та іншим дрібним сільгоспвиробникам, що є юридичними особами. Так, дані рисунку 1 свідчать про те, що кредити, надані власникам фермерських та особистих селянських господарств, становлять лише 1-2 % у загальній структурі кредитного портфеля.

Рис. 1. Структура кредитів за видами наданих кредитними спілками України у 2009-2010 роках
Джерело: побудовано автором на основі [8].

Бачимо, що питома вага обсягів кредитування особистих селянських та фермерських господарств кредитними спілками залишається незначною. Це пов'язано з низькою платоспроможністю цієї категорії позичальників та більш жорсткими умовами зі сторони кредитних спілок для надання кредитів та санкцій у разі їх неповернення.

Дрібний сільськогосподарський товаровиробник, який працює у віддалених районах від кредитних кооперативних центрів та неспроможний задовольнити вимоги таких центрів для отримання кредиту, майже завжди позбавлений можливості користуватися доступними кредитними ресурсами [10, с. 147]. Визначальним моментом у цьому разі є залучення всіх тимчасово вільних капіталів району, де знаряддям залучення виступає ціна такого залучення у формі процента на вклади [10, с. 154].

Кредитна кооперація є специфічною формою кооперації, оскільки об'єктом її управління є фінансові потоки, а не матеріальні як в інших видах кооперації. Відповідно, сільські кредитні кооперативи слід розглядати як фінансові інститути, котрі відіграють значну роль та є складовою фінансово-кредитної системи країни.

Основне завдання сільського кредитного кооперативу полягає в тому, щоб організувати локальний ринок кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств, які функціонують у районі його діяльності.

Сьогодні процес розвитку сільської кредитної кооперації відбувається без логічної послідовності та направленості. Звичайно в державі здійснюються деякі заходи для підтримки розвитку сільської кредитної кооперації, але вони не є програмно-цільовими, часто непідкріплені соціально-економічним обґрунтуванням їх необхідності. Все це зумовлює необхідність розробки механізму створення й функціонування сільських кредитних кооперативів.

Організація діяльності сільських кредитних кооперативів основана на принципах самоуправління, рівності членів, найбільш прийнятна до забезпечення потреб малого агробізнесу в порівнянні з іншими фінансово-кредитними інститутами. Таким чином, завдяки участі в сільському кредитному кооперативі сільськогосподарські підприємства зможуть ефективно розвиватися за рахунок доступу до необхідних їм кредитних ресурсів.

Розвиток сільської кредитної кооперації як форми фінансово-кредитної підтримки сільськогосподарського товаровиробника забезпечить:

- покращення стану агропромислового комплексу;
- підвищення зайнятості та рівня доходів сільського населення;
- розвиток сільських територій;
- формування середнього класу та вирішення соціальних проблем сільських поселень;
- розширення доступу до кредитних ресурсів як суб'єктам підприємництва на селі, так і іншим категоріям позичальників.

Важливість розвитку системи сільської кредитної кооперації підкреслюється на міжнародному рівні. Так, Генеральна Асамблея ООН у 2012 році проголосила гаслом Міжнародного року кооперативів: «Кооперативи будують краще суспільство», тим самим підкреслюючи соціально-економічне значення кооперативів у розвитку країн світу [9].

Висновки і пропозиції. В сучасних умовах реформування економіки України значна роль відводиться вдосконаленню фінансово-кредитного забезпечення та обслуговування сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі й малих сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з цим повинна звертатися увага на формування ефективної системи сільської кредитної кооперації як сукупності взаємодіючих кооперативних структур, які реалізують кредитні відносини з метою забезпечення фінансових потреб суб'єктів малого і середнього підприємництва на селі.

Становлення та розвиток сільської кредитної кооперації повинні розглядатися як комплексні заходи з формування функціональної системи, яка включатиме в себе тісні взаємозв'язки між її складовими по всіх рівнях ієрархії. Найважливішим аргументом на користь розвитку сільської кредитної кооперації є те, що вона дасть змогу акумулювати та сконцентрувати фінансові ресурси суб'єктів аграрного підприємництва і населення на селі, без значної державної фінансової підтримки, та спрямувати їх роботу на покращення своєї господарської діяльності. А сільський кредитний кооператив може стати повноцінним учасником кредитної системи з притаманними лише для нього набором характеристик.

Список використаних джерел

1. *Про кооперацію* [Електронний ресурс] : Закон України № 1087-IV від 10.07.2003 року. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. *Про кредитні спілки* [Електронний ресурс] : Закон України № 2908-III від 20.12.2001 року. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. *Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року* [Електронний ресурс] : Закон України № 2982-IV від 18.10.2005 року. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. *Про сільськогосподарську кооперацію* [Електронний ресурс] : Закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 року. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. *Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації* [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 321-р від 07.06.2006 року. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. *Збарський В. К.* Малі підприємства : погляд на проблему / [В. К. Збарський, О. М. Варченко, М. П. Канінський, Я. С. Янишин] // Економіка та управління АПК : зб. наук. праць. – Біла Церква, 2010. – Вип. 2 (71). – С. 5-11.
7. *Молдаван Л.* Українського села не буде, якщо не буде сільської кооперації [Електронний ресурс] / Л. Молдаван. – Режим доступу : <http://www.zerno.org.ua>.
8. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
9. *Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru>.
10. *Чаянов А. В.* Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации / А. В. Чаянов. – М. : Наука, 1991. – 456 с.